

36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2023. április 18-20.
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

**Az első világháború hadműveletei a Kárpátokban. A téli kárpáti
csata és Ung vármegye (1914-1915)**

Jelige: *Szekér*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2021.03.

2023.

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	1
I. FEJEZET: A NAGY HÁBORÚ	3
1.1. Előzmények – út a háborúhoz	3
1.2. A háborúról	5
1.3. Ung vármegyéről	7
II. FEJEZET: HARC A FRONTON: HADMŰVELETEK A KÁRPÁTOKÉRT 1914 ÉS 1915 KÖZÖTT..	10
2.1. Az Monarchia hadicélja és a birodalmi hadsereg	10
2.2. Harcok a Kárpátokért 1914 és 1915 között.....	12
2.3. Ung vármegye és a kémügy	18
2.4. Ung vármegye gyalogezrede	19
2.5. A háború bábjai: a katonák mindennapi élete	20
ÖSSZEGZÉS	23
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE.....	25
MELLÉKLETEK	28

I. A NAGY HÁBORÚ

Az első világháború, vagy a korabeli megnevezése szerint a *Nagy Háború*, a 20. század egyik legnagyobb és legvéresebb konfliktusa volt. A háború, mely arra volt hivatott, hogy „véget vessen minden háborúnak”¹, négy évig folyt, 1914. július 28-tól 1918. november 11-ig, a Föld három kontinensén, 15 millió ember halálát okozva és egy új érának az eljövételét hozva.

1.1. Előzmények – út a háborúhoz

Az első világháborúhoz vezető útról máig folynak a viták. Főképpen az ok-okozati összefüggések feltárása ad új lendületet a kutatásoknak és a tudományos vitáknak. Természetesen e kísérletek különböző nemzeti narratívák, és eltérő tudományos paradigmák által befolyásoltak. Ezeknek a kutatásoknak a fontossága abban rejlik, hogy általuk megértsük nemcsak a kor szellemét, eseményeinek jellegét, de magát a háborút is. Én az alábbiakban a leginkább elfogadottabb okokról számolnék be, melyek elvezettek a 20. század első világégéséhez:

Európa térképén nagy és dinamikus változások mentek végbe a 19. század végén és a 20. század elején. Létrejött az egységes Németország és Olaszország. ²Közlük Németország a kiemelendő, mely az 1870-71-es porosz-francia háború során nem csak egyesült, de riválisát, Franciaországot is megsemmisítően legyőzte.³ Ez az új Német Birodalom az elkövetkezendő négy évtized alatt olyan ütemben fejlődött, hogy a 20. század elejére a kontinens legnagyobb gazdaságával, egyik legütőképesebb és második legnagyobb hadseregével rendelkezett. A német vezetésnek pedig nagy ambíciói voltak, ami aggodalomra adott okot Európa szerte.

Európa hatalmai szövetségi rendszerekbe tömörültek. Két nagy szövetség alakult ki:

¹ BIHARI Péter: 1914 – *A nagy háború száz éve. Személyes történetek*, Kalligram, Pozsony, 2014. 544.

² HAHNER Péter: *Az egységes Olaszország létrejötte*, Rubicon, 2011, 3-4.

³ TARJÁN Tamás: 1871. Január 18. *A Német Császárság születése*, Rubicon. Elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1871_január_18_a_nemet_csaszarsag_szuletese/ (2020-02-15)

- Egyik oldalon álltak az új hatalmak, kiknek célja elsősorban a világ újrafelosztása volt. Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia oroszellenes szövetséget kötött, a Kettősszövetség, vagyis a *Zweibundot* 1879. október 7-én írták alá. Később ez a szövetség egy új taggal bővült, Olaszországgal, akivel 1882. május 20-án megkötötték a Hármasszövetséget, a *Dreibundot*, így elsősorban egy franciaellenes szövetség volt.⁴ Mindemellett ott volt Románia is, amely vállalta a semlegességet egy konfliktus esetén. A század végére kialakult a központi hatalmak szövetsége.
- A másik oldalon voltak azok, akik már évszázadok óta a nagyhatalmak asztalánál foglaltak helyet. Ők nem nézték jó szemmel az új királyságok, birodalmak a megjelenését, nagy iramú fejlődését és ambícióit, mely veszélyeztette saját pozícióikat. Először Franciaország és Oroszország kötött katonai egyezményt (1892. augusztus 17-én), majd Nagy-Britannia és Franciaország írta alá a „Szívélyes Együttműködés Szervezete” egyezményt, így megszületett az *Entente*, azaz Antant.

A 19. század végére a Föld térképét európai államok gyarmatai fedték le. Közülük a legnagyobb érdekeltséggel Nagy-Britannia és Franciaország rendelkezett: az angolok az összes kontinensen nagy területeket birtokoltak, melyek közül Kanada, India és Ausztrália alkották a királyi korona legszebb ékköveit; ezzel szemben a franciák gyarmatbirodalma főleg Észak- és Nyugat-Afrikára terjedt ki. Németország, Olaszország, Spanyolország, Portugália és Belgium is jelentős szeletekkel bírt mind Afrikából és mind a világnak más részeiből is – igaz mindezek eltörpültek a két nagy óriáshoz képest. Ez a rend több országban ellenvetést, elégedetlenséget szült, mely Németország és Olaszország részéről volt a legnagyobb és lehangosabb, kik, mint a „megkésettek” újra szerették volna rendezni a világot. Franciaország visszakarta szerezni az 1870-71-ben elvesztett területeket⁵, Oroszország megakarta kaparintani a Földközi-tenger szorosait Anglia pedig a betegeskedő Oszmán Birodalom közel-keleti kőolajmezőit. Mindkét fél elégedetlen volt és ezen változtatni akart – talán csak a Monarchia akarta mindezt a legkevésbé.⁶

⁴ BIHARI Péter: *1914 – A nagy háború száz éve. Személyes történetek*, Kalligram, Pozsony, 2014. 85.

⁵ Azaz Elzász-Lotharingia területeket, amelyek mindig is a franciák és németek érdekszférájába tartozott.

⁶ Ennek oka az volt, hogy a Monarchia, mely 11 nemzetiségből állt, 1878-ban elfoglalta, majd 1908-ban annektálta Boszniát, egy újabb szláv területet. Nyugati irányba amúgy sem tudott volna terjeszkedni, ahogy keleti irányba sem, Oroszország miatt. Ezért maradt a Balkán.

Mindezek mellett a kontinens délkeleti szegletén, a Balkánon a szláv népek megszabadultak a török igtától a Balkán-háborúk során. Ám a helyzet ott sem stabilizálódott, az új országok és szomszédjaik közötti a viszony feszült volt. Így méltán hívták a Balkánt az 1910-es évektől *Európa löporos* hordójának, már-már előrevetítve egy elkerülhetetlen konfliktus kirobbanását.

1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökös egy boszniai hadgyakorlat megtekintésre utazott Sarajevóba, ahol merényletnek lett az áldozata. Gavrilo Princip, a Fekete Kéz titkos szerb szervezet tagja pisztollyal halálos sebeket ejtett a trónörökösön és feleségén, Zsófián. Ez olajat öntött az amúgy is tüzes szerb-osztrák-magyar viszonyra, melyet az osztrák vezérkar, Franz Conrad von Hötzendorf tette kész vezérkari főnökkel az élen, ki akart használni. Preventív háborút akartak, hogy megállítsák Szerbia megerősödését. Így elfogadhatatlan ultimátumot küldtek a szerbekhez és egyeztettek Németországgal, melynek vezérkari főnöke, Helmut Johannes Ludwig von Moltke kijelentette: ha tovább várnak, akkor elveszítik az utolsó esélyt is a győzelemhez.

Orosz, angol és francia részről voltak próbálkozások az indulatok enyhítésre, a háború elkerüléséért. De ezek süket fülekre találtak. A szerbek elutasították az ultimátumot. S így 1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának. A kocka ellett vetve – gondolhatták a hatalmak.

Ahogy Christopher Clark írja könyvében, az *Alvajárókban*: a héják felülkerekedtek a galambokon és megkapták a háborút, amit akartak.⁷ Ugyanis a háború elkerülhető lett volna. Korábban több válság is volt, amikor kis híján kitört a háború, mint például a júliusi válság idején, azonban ezekben az esetekben a békéért való törekvések győztek. Egészen idáig, 1914 nyaráig.

1.2. A háborúról

1914 nyarán a háború elkezdődött. A haderőket mozgósították és megkezdődtek az első kisebb, összecsapások és ütközetek. A központi hatalmak egy rövid háborúra készültek - „*Mire a falevelek lehullanak, győztes katonáim itthon lesznek.*” – bízatta katonáit II. Vilmos német császár 1914 augusztusában, mely azóta szállóigévé vált. Németország a Schlieffen-terv alapján akarta megnyerni a háborút, amely egyike volt az első villámháborús terveknek. A nagy terv

⁷ CHRISTOPHER Clark: *Alvajárók – Hogyan menetelt Európa 1914-ben a háború felé.* Park, Budapest, 2015.

szerint négy hét alatt le kellett volna rohanni Franciaországot, hogy majd a németek teljes figyelmüket Oroszországra fordítsák. Az első marne-i csatában a franciák megállították és visszavonulásra kényszerítették a német csapatokat. Ekkor a Nyugati Fronton megkezdődött a verseny a tengerig, miközben a kontinens keleti részén tovább folyt a mozgóháború.

A németek villámháborús tervével szemben az Antant egy elhúzódó háborúban bízott, ahol kereskedelmi blokkád alá vonnák a központi hatalmakat, és kimerítenék őket. Köszönhetően gyarmataiknak, nagy flottáiknak és tengeri kereskedelmüknek, az Antant megtehetette azt, hogy átvészelve a háborút.

Elkezdődött az állóháború, sáros állásokban, embertelen körülmények között. Ez az új harcászati jelenség, ahol beásott, gépfegyverrel ellátott védelmet gyalogsági vagy lovassági támadással bevenni szinte nem lehetett.⁸

Ám ez a harcászat nem volt teljesen új keletű a résztvevők számára. Gondoljunk az 1904-1905-ös orosz-japán háború vagy az 1861-1865-ös amerikai polgárháborúra. Az előbbinél tapasztalt harcmodort az oroszok már fel is használták a világháborúban. De ahogy Galántai József is kiemeli *Az első világháború* című könyvében, hogy egyik fél sem ismerte ki igazán ezt az új harcászatot, aminek oka részben a kellő mennyiségű tapasztalat hiánya, részben pedig az előbb említett háborúk nem megfelelő elemzése volt.

A hadászati tervek mindkét oldalról sikertelennek bizonyultak. A hadászati tervek irreálisága abból adódott, hogy a vezérkarok nem számoltak az új fegyverek jelentőségével és hatékonyságával a védelemben.⁹ A parancsnokok leginkább a meglévő, eddig jól bevált taktikákra támaszkodtak, amik az új környezetben már nem váltak be. A tábornokok elképzeléseiben a háborúskodás még mindig a múlt század rendje és módja szerint zajlott: támadásra épített koncepciók, díszes és jól azonosítható egyenruhák, dicsőséges lovasrohamok és viszonylag rövid, egy délután alatt véget érő csaták.

A fronton az élet a katonák számára nehéz és megpróbáltatásokkal teli volt, függetlenül attól, hogy a front melyik oldalán álltak. Hosszú, sokszor órákig tartó tüzérségi tüzet kellett kiállniuk az ellenségtől, melyet nagyszabású gyalogsági támadás követhetett. A háború során

⁸ GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Gondolat, Budapest, 1988. 227.

⁹U.o. 174.

több mint 28 millió katona vesztette el életét (ez Központi Hatalmak 6,47 %-a , az Antant-hatalmak 5,63 %-a a lakosságnak).¹⁰

Ez a dehumanizációs hatás, az erőszak, a terror, a brutalitás és a kiszolgáltatottság tapasztalata súlyos stresszt, lelki megbetegedéseket és traumákat okozhatott még azoknál a katonáknál is, akik közvetlenül nem kerültek életveszélybe, de tanúi voltak bajtársaik vagy ellenfeleik szenvedésének, halálának. De a frontok mellett a háterszágokban is harc dúlt: a gyárakban, a mezőkön, az iskolákban és a mindennapokban. Egyik fél sem készült fel igazán egy elhúzódó háborúra. Ezért minden hadakozó fél áttért a haditermelésre, a különböző cikket és nyersanyagokat a hadseregre áldozták fel, amitől a lakosság életkörülménye egyre rosszabb és rosszabb lett. A háború folyamán a Központi Hatalmaknál és az Antant számos országában is éhség és háború- vagy kormányellenes mozgalmak bontakoztak ki. A besorozott férfiak hiánya idővel munkaerőhiányt okozott, ezzel lelassítva a termelést,

1.3. Ung vármegyéről

Ung vármegye egyike volt Magyar Királyság északkeleti vármegyéinek. Északról Galíciával, keletről Bereg vármegyével, délről Zemplén és Szabolcs, nyugatról Zemplén vármegyével volt határos. Mondhatni közepes nagyságú vármegye volt a maga 3230 km²-es nagyságával. A Magyar Királyság tekintetében peremvidéknek számított, de az Osztrák-Magyar Monarchia szemszögéből is inkább északkeleti terület volt, még ha tőle északra Galícia nagy tartománya feküdt is.

A természeti környezet meghatározó hatással van (volt) a települések elhelyezkedésére, sűrűségére, a vármegye gazdaságára, infrastruktúrájára és esetünkben a front megérkezésével a hadműveletek és harcok sajátosságaira. A vármegye északi, nagyobbik részét hegység, déli részét síkság alkotta. Fő folyói az Ung, a Tisza és a Laborc. Az északi hegyes-erdős részeken aprófalvas településhálózat jött létre – a völgyek mentén pedig néhány száz fős lélekszámú települések alakultak ki. Ezzel szemben délebbre, a síkságokon és folyók mentén sokkal népesebb települések jöttek létre.¹¹

¹⁰ RAVASZ István: *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúiban 1914-1945*. Püldo Kiadó, Debrecen, 2003

¹¹ Közép-Európai Közlemények 9. évf. 3. (34.) sz, BAGDI Róbert 2016: *Településnevek Ung és Bereg vármegyében az I. világháborút megelőző két évtizedben*, Szegedi egyetem, Szeged 137.

A vármegyének hat járása volt: az ungvári, a perecsenyi, a szerednyei, a nagykaposi, a nagybereznai és a szobránci. (lásd az 1. mellékletet) A megyeközpont Ungvár volt, amelynek főispánja a világháború kitörésekor Gróf Sztáray Gábor. A vármegye legjelentősebb településeinek mondható Ungvár, Csap, Perecseny, Szerednye, Nagyberezna - közülük csak egy volt városi rangú, mégpedig Ungvár, amely az 1871-es évtől rendezett tanácsú városnak is volt tekinthető. Az 1910-es népszámláláskor megállapították, hogy a 3230 km²-es Ung vármegyében mintegy 130 032 fő élt¹², 208 önálló településben.¹³ Ugyanebben az időszakban, a vármegye lakosságának anyanyelvi összetétele, a következőképpen alakult: 38% ruszin, 33% magyar, 21% szlovák és 8% német.¹⁴ A vármegye déli részén, az alföldi jellegű területeken a magyar anyanyelvűek abszolút többségben éltek – a Nagykaposi járásban például a népesség 75%-át tették ki. Viszont a Nagybereznai és Perecsenyi járások településeit javarészt ruszin anyanyelvűek alkották. A Szobránci járásban pedig főleg a szlovák anyanyelvűek voltak többségben (59,7%). A Szerednyei és az Ungvári járás településein az arány mondhatni kiegyenlített volt.¹⁵

Ha Ung vármegye gazdasági helyzetéről kell beszélnünk, az elmondható, hogy a vármegye a Magyar Királyságnak egy elmaradott vidéke volt. László Gézané munkáját¹⁶ követve, 1910-ben Magyarországnak a lakossága 62%-a élt a mezőgazdaságból, 26%-a az iparból és a fogalomból, 4%-a tisztviselői-értelmiségi fizetésből. Ezzel szemben, a térség (Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék) népességének 72,6%-a számára biztosított megélhetést a mezőgazdaság, 17,4%-a élt iparból¹⁷ és forgalomból, s a tisztviselői-értelmiségi keresetből élők aránya 3,2% volt.¹⁸ Igaz a tőkés gazdasági növekedés felgyorsulásának társadalmi következményei a század fordulóján teljesedtek ki. Új osztályok és társadalmi rétegek, új munkahelyek és foglalkozási ágak jöttek létre, amelyeknek egy része meg is „honosodott” a térségben. Ám mindezek ellenére sem tudott a vármegye iparilag kellően

¹²De Ungvár várost külön kezelték. Azzal együtt és az itt állomásozó katonákkal 162 000 főt tett a vármegye lakossága.

¹³ *Közép-Európai Közlemények* 9. évf. 3. (34.) sz, BAGDI Róbert 2016: *Településnevek Ung és Bereg vármegyében az I. világháborút megelőző kétévtizedben*, Szegedi egyetem, Szeged 137.

¹⁴ U.o. 138.

¹⁶ LÁSZLÓ Gézané 2013: *A történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék sajtótörténete 1845-től 1920-ig*, Budapest

¹⁷ Az iparból élők átlaga a térségben: 1870-ben 3%, 1880-ban 3,7%, 1900-ban 9,7% és 1910-ben 11,9%. Mellettük a kereskedelemről és forgalomból élők aránya 1870-ben 0,7%-ot tettek ki, míg 1910-ben 6,5%-ot

¹⁸ HANÁK Péter 1978: *Magyarország története 1890-1918*, Akadémia Kiadó, Budapest 403-515.

felzárkózni, és így 1914-ig megmaradt, mint főleg mezőgazdasággal foglalkozó régió. Vagyis az elmondható, hogy a népesség voltaképpen kicsinységének, a természeti adottságoknak és más faktoroknak miatt az a szegényebb, gazdaságilag – különösen az ipar szemszögéből -, a fejletlenebb vármegyék sorát alkotta Ung vármegye.

Katonai szempontból, a vármegye fontos stratégiai és logisztikai központ volt. Elsősorban azért, mert Magyarország keleti falának, a Kárpátoknak a lábánál feküdt és több fontos hágót (mint például az Uzsoki-hágó) tartotta ellenőrzése alatt. Másodsorban azért, mert a kelet felé Galíciába vezető vasútvonalak csak Ungváron és Mezőlaborcon keresztül vezettek, amelynek jelentősége a háború kezdetén, vagyis a hadseregek felvonulása során bizonyult létfontosságúnak.

II. HARC A FRONTON: HADMŰVELETEK A KÁRPÁTOKÉRT 1914 ÉS 1915 KÖZÖTT.

2.1. Az Monarchia hadicélja és a birodalmi hadsereg

A háború megindításakor a Monarchiának egyértelmű célja volt Szerbia megbüntetése és olyan béke aláírása, ami biztos alapot nyújtott volna a balkáni hegemoniához. A Monarchia nem kívánt többfrontos háborút vívni.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje több szempontból is különleges volt. Az egyik ilyen a hadsereg etnikai összetétele, ami többi országhoz képest igencsak sokszínű volt: a birodalom minden nemzetisége képviseltette magát benne. Arányaiban nézve, minden száz katonából átlagban 25 volt német, 23 magyar, 13 cseh, 8-8 lengyel, illetve rutén, 9 horvát és szerb, 7 román, 4 szlovák, 2 szlovén és 1 olasz.¹⁹ Ehhez alkalmazkodva lett kiépítve a haderő hierarchiája, ami három szintre tagolódott és 48 hadosztályból állt:²⁰

- Első vonal: Császári és Királyi Közös Hadsereg és Haditengerészet. Ez alkotta a hadsereg gerincét és adta valódi erejét. A szolgálati nyelv a német volt. 16 hadtestből állt, amiből 6 a Magyar Királyság területén állomásozott (budapesti, pozsonyi, kassai, nagyszebeni, temesvári és zágrábi). A közös gyalogság 102 gyalogezredből állt, melyből 47 Magyarországról rekrutálódott (ebből 1 Ung, 1 Bereg és 1 Máramarosi vármegyéből volt²¹).
- Második vonal: Magyar Királyi Honvédség és „osztrák párja”, az Osztrák Honvédség, a *Landwehr*. Ezek a magyar, illetve osztrák kormányoknak voltak állárendelve. A Magyar Királyi Honvédség szolgálati nyelve már a magyar volt. A honvédségek fő feladata a közös haderő támogatása és az ország védelme lett.
- Harmadik vonal: a népfelkelők. A népfelkelők háborús mozgósításkor kaptak szerepet és eredeti feladatuk a háterszág biztonságának a megtartása, mint például őrzés, a rend

¹⁹ BALLA Tibor: *Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje*. In: Romsics (főszerk) (2010): 23-41;

POLLMAN Ferenc: *Létszám, lelkesedés, felkészültség. Az osztrák-magyar haderő*. Rubicon, 2014. 4-5. sz.

²⁰ VÖLGYESI Zoltán: *Harctérről a háterszágig*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016. 40-41.

²¹ LEHOCZKY Tivadar: *Világháborúnk I-II. rész*, RIK-U Kiadó, Beregszász-Ungvár, 2016.

fenntartása, a közös és a honvédség támogatása stb. által.²² Sorait azon hadköteles férfiak alkották, akik nem tartoztak az előző két vonalba.

A hadsereg, mely ugyan Európa egyik legnagyobbja volt, több sebből vérzett. Az egyik ilyen az etnikai sokszínűsége. Mindezt már a múltévszázadban is próbálták megoldani azzal, hogy a szolgálati nyelv, különösen a tiszteknél a német lett. A Monarchia katonai költségvetése elmaradt a többi Európai országhoz képest – körülbelül kétszer annyit költött Franciaország, Németország és Oroszország 1881 és 1913 között a hadseregre, mint a Monarchia a maga 14,9 milliárd koronájával.²³

A haditervekben és a stratégiákban sok volt a hiba, amelyekkel a Monarchia már a háború elejétől vesztes pozícióba került. Ennek felelőse gróf Franz Conrad von Hötzendorf (1852-1925), a Monarchia vezérkari főnöke volt. Ugyan a már idősödő tábornagynak voltak jó meglátásai, szorgalmazta például a hadsereg modernizálását mind az elavult hadfelszerelés, mind a szervezet tekintetében. Emellett jó stratégának is tartották. Viszont személyében megtestesült a makacs, a birodalom dicsőségét csakis háború által szerző, még az elmúlt évszázad hadviselése mellett kitartó tábornok. Elvakultan háborúpárti volt, amit bizonyít az, hogy 1913 októberében csaknem huszonöt alkalommal indítványozta a Szerbia elleni háborút.²⁴

Conrad vezetése alatt került a Monarchia egy sajátos stratégiai dilemmába már a háború megindítása előtt. A Monarchia számára Szerbia legyőzése önmagában nem jelentett nagy problémát, de tévesen mérte fel Oroszország haderejét és gyors mobilizációját. A tábornagy két tervet eszelt ki: külön az orosz és külön a szerb háború esetére. Úgy számította ki, hogy egy szerb háború esetén a Monarchia 48 hadosztályából 20 bevetése is elég a győzelemhez. Az orosz háború alkalmával viszont 40 hadosztály kell a cári seregek feltartóztatásához. Conrad ezért mindenféleképpen egy egyfrontos háborút kívánt, elsősorban a Szerbek ellen. A Monarchia 48 hadosztályát három részre osztotta: 8 vonult délre, 28 északkeletre és 12 maradt úgymond stratégia tartalékban.

²² Ez majd az első világháború során kibővül oly módon, hogy már a frontos is teljesítettek szolgálatot. Első bevetésük a Kárpátokban és Przemyslben volt.

²³ BALLA Tibor: *A militarista birodalom mítosza. Az osztrák-magyar haderő az első világháború előestéjén.* Hadtörténeti Közlemények, 2014. (127. évf.) 3. sz. 634, 642-643

²⁴ MASON, JOHN W.: *The Dissolution of the Austro-Hungarian Empire 1867-1918.* Longman, Longon-New York, 1985. 65

A helyzetet még jobban nehezítette a problémás mozgósítás és vasutakon való szállítás is. Conrad a végsőig abban reménykedett, hogy elkerülhető lesz az orosz beavatkozás és a stratégiai tartalékot délre küldte. Csakhogy nem így történt és az oroszok erőiket mozgósítottak alig három nappal a szerbek elleni hadüzenet után.

A szerbek ellen nem tudott a Monarchia erőfölényt kialakítani, és az orosz frontra késve érkező hadosztályok már csak a vereségben osztozhattak. Ez a végzetes hiba megpecsételte a Monarchia 1914. nyári és őszi hadjáratainak sorsát, egyben az egész évét is. A birodalom már-már krízis helyzetbe került, ahonnan ki kellett lábalnia valahogy.

2.2. Harcok a Kárpátokért 1914 és 1915 között.

A harcok Bukovinában és Galíciában kezdődtek. Conrad tudta, hogy nincs elég ereje a vidék megtartására, ezért azokat inkább átadta és visszavonult Przemyśl és Krakkó vára közé, ahol a későbbiekben ellenlökéseket tervezett végrehajtani. (lásd a 2. mellékletet) Így Lemberg elestét követően, azaz szeptember 14 után a Kárpátok hágóiban kényszerültek felvenni a harcot az oroszokkal szemben.

A Kárpátok Európa egyik legnagyobb és történelmileg az egyik legjelentősebb hegysége volt. Az átlagosan 1000 méter magas hegység elválasztotta Közép- és Dél-Európát Kelet-Európától. Magas hegyei között csak néhány járható út volt (közülük a Borsai-, a Uzsoki-, a Vereckei- és a Tatár-hágók voltak a legfontosabbak).

Ezek az átjárók, és egyben a Kárpátok alatti erdős-dombos vidékek igencsak nehézkes terepnek számítottak a hadviselés terén. Az infrastruktúra mindig is kiépítetlen és elégtelen volt. Vasutak is főleg a síkságokhoz közel lettek kiépítve. Mindemellett a telek is hidegek voltak - általában már november hó fődte a Kárpátok hegyeit. És ez a hó csak tavasszal olvadt el, ami viszont nagy áradást eredményezett.

A harcok kezdeti szakaszában Kelet-Magyarország térsége, Ung-, Ugocsa- és Bereg-vidék megtelt a főleg Galíciából érkezett menekültekkel. Németek, lengyelek, rutének, magyarok, menekültek el minél messzebb a frontvonalától. Ez a helyi lakosság körében nagy pánikot és zűrzavart keltett. A megijedt vármegyéi lakosai közül sokan a menekülteket

követték.²⁵ A kormány parancsba adta a menekültek feltartóztatását, a rend fenntartását, a lakosság megnyugtatótatását.²⁶

A kormány felhívta a figyelmet a menekültek közt átjövő kémek lehetőségére. Az orosz kémek sebesültségre utalva kívántak kórházakba kerülni, hol céljuk az volt, hogy a harctér sérültjeitől információt gyűjtsenek. Az információ kiterjedt a tisztek neveire, csapatok arcvonali állomáshelyeikre, létszámukra stb.²⁷ Vagy másik részük parasztnak öltözött, akik orosz altiszt vagy a közeli galíciai lakosság köréből verbuválódtak.²⁸ Általuk kívánták megtudni a Monarchia csapatainak hadiállásait, harcvonalait. A megmaradt levéltári iratok alapján elmondható, hogy a kémek ellen, különösen Ung vármegye, erőteljesen próbáltak fellépni.

Az első betörés 1914. szeptember 24-e és október 22-e között történt meg. *(lásd a 3. mellékletet)* A hágókon feltűnt kozák járőröket követően, az 5. orosz hadtest csapatai betörték az Uzsoki- és a Vereckei-hágónál, valamint több kisebb szorosnál. Bruszilov 8. hadseregének a célja elsősorban felderítés és élelemszerzés volt, legalábbis először.²⁹ A „dunaimenti monarchiát” olyan veszély fenyegette, hogy a Kárpátok hágóin keresztül az oroszok betörnek az Alföldre és azzal a birodalom szívébe nyomulnak – bár ennek valóság alapja nem volt, merthogy Bruszilov visszaemlékezéseiből³⁰ utalva, nem volt se elég embere, se elég fegyvere és erőforrása egy ilyen nagyszabású és ambiciózus hadművelethez. A Monarchia sajtófőhadiszállása szeptember 27-ei jelentése szerint az oroszok több helyen is átlépték a határt Ung megyében. Az ott lévő csapatok nagy nehezen, de feltartóztatták a betörő ellenséget. Az Uzsoki-szorosnál egy nappal korábban a sikeresen visszaverték az orosz támadást. Viszont Máramaros megyében, Toronynál tovább folytak a harcok, sikertelenül. Az osztrák-magyar hadak hátráltak, feladva a Tatár-hágót.³¹ A Tisza mentén előre nyomuló oroszok október 4-én három napra elfoglalták Máramarosszigetet, míg ki nem verték őket a Monarchia csapatai. Október végére az orosz csapatok a hágókig hátráltak vissza. Az Uzsok és Szinna közti magyar területeket Szurmay Sándor altábornagy vezetésével a megmaradt oroszoktól megtisztították. Majd pedig kihasználva

²⁵ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL), 4. Fond, 1. opisz, 716. ügyirat, 9.

²⁶ KTÁL, 4. Fond, 1. opisz, 716. ügyirat, 13.

²⁷ KTÁL, 4. Fond, 1. opisz, 676. ügyirat, 22.

²⁸ DUPKA György: *A Nagy Háború emlékezete Kárpátalján*, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2018. 42.

²⁹ A. A. BRUSZILOV: *A cár árnyékában*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1986.

³⁰ U.o.

³¹ MANGOLD Lajos: *TOLNAI. A világháború története 1914-1918. Diplomáciai okiratok, hivatalos jelentések, szemtanúk hiteles feljegyzései és eredeti adatok nyomán*. Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság kiadása, év n. 5.

a momentumot, észak felé indultak, ahol a limanovai csata kezdett kibontakozni, amely a Monarchiának meghozta azt a fontos győzelmet, ami már rég várt.

A vidéken az ellenség viszonylag igen nagy károkat okozott. Az oroszok egyes források szerint 15, más források szerint 28 települést foglaltak el a három vármegyében. Köztük több Ung megyei települést is: Hajasdot, Uzsokot, Patakófalut, Fenyvesvölgyet és Havasközt.³² A családi házak egy részét felperzselték, a lakosság jószágait, élelmiszerét elkobozták vagy megsemmisítették.

Természetesen az újságokban megjelent haditudósítások igyekeztek jó színben feltüntetni a hadi helyzetet. Ennek ellenére érezhető volt az a sokk és félelem, ami a front közelsége teremtett. A Monarchia helyzete is egyre aggasztóbbá vált a lakosság számára is. A vidékhez érkezett a betörés idején Tisza István miniszterelnök és Károlyi Ferenc József főherceg és trónörökös. Mindketten látni akarták a betörésnek a kárait. Utóbbi Ungváron járt és 120 katonát tüntetett ki. Méltatta a „szép fogadást” és a „hazafias magatartást”.³³

A Monarchia embervesztesége ezekben az őszi harcokban meghaladta a 800 ezret.³⁴ A sok közkatona mellett sok tiszt is elesett, ami hatalmas veszteséget jelentett. Egyetlen kiút maradt ebből a nehéz helyzetből, ahogy azt a németek és Conrad látta: a támadás.

Az orosz hadvezetés ugyancsak nagyszabású támadást tervezett csak éppen tavasszal. Az 1914. végi harcok eredménye ehhez kedvező kiindulást jelentett. Két nagy támadásra készültek: északon Kelet-Poroszországon és délen a Kárpátokon át a magyar Alföldre. Előbbinek a célja Berlin elfoglalása, utóbbinak a célja, kijutni a magyar Alföldre, majd folytatni a támadást egészen a birodalom szíve felé.³⁵

A második „Uzsoki” betörés 1914. november 17-e és december 9-ig tartott. Az orosz katonaság az Uzsoki-hágón támadt, de ezúttal Ung és Zemplén vármegye északi peremének falvait érintette és mintegy 83 települést foglaltak el. Novemberében az oroszok az Ung és Laborc völgyében nyomultak előre és egészen a Homonna-Szinna vonalig jutottak. De ekkor a monarchia erői ellentámadásba kezdtek. Szurmay Sándor Ung-völgy hadseregcsoport parancsnok vezetésével november végére az osztrák-magyar csapatok kiszorították a beásott

³² DUPKA György: *A Nagy Háború emlékezete Kárpátalján*, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2018. 45.

³³ Ung. 1914. december 30.

³⁴ GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Gondolat, Budapest, 1988. 217.

³⁵ U.o. 255.

orosz csapatokat állásaikból, visszafoglalták a hágókat, az Uzsoki-szorost már november 26-án.³⁶ Sőt ezzel majd párhuzamosan, november 28-a és december 18-a között bontakozott ki a limanovai csata, ahol a magyar és osztrák erők megtudták állítani az „orosz gőzhengert”. (lásd a 4. mellékletet)

A harmadik orosz betörés 1915. január 15-én kezdődött és február 27-ig tartott. Radko Dimitrijevič orosz altábornagy 3. hadserege január 15-én támadásba lendült a főleg népkelők által védett Kárpátok osztrák-magyar állásai ellen. Megkezdődtek a „kárpáti téli csaták”, a Nagy Háború legnagyobb téli hegyi csatasorozata a fagyos, hófödte Kárpátok alatt. Az utak sok helyen járhatatlanok voltak. Mindemellett maguk a katonák se voltak felkészülve ilyen viszonyok mellett harcolni, ahogy a parancsnokok se vették igazán számításba az időjárás adta nehézségeket megfelelően. (lásd a 5. mellékletet)

A támadás híre és terve Budapestet is megrendítette, elsősorban az Erdős-Kárpátok és a Felvidék menekültjeivel. Gróf Tisza István felkereste Vilmos német császárt, Conrad pedig Falkenhaynt, azzal a kéréssel, hogy nyújtson segédcsapatokat a védekezéshez. A németek kénytelenek voltak segítséget vinni a Keleti frontra. Falkenhayn úgy határozott, hogy nyugaton, anélkül, hogy ottani haderőit csökkentené, védekezni fog, míg kelet számára 4 új hadtestet Hindenburg rendelkezésére bocsát, aki a maga részéről Conradnak, a Kárpátokban való alkalmazás céljából, 3 hadosztályt átad. Conrad vállalta, hogy ebből a német segítségből hasonló erőjű osztrák csapat hozzáadásával a Súdarmee³⁷ Munkács–Ungvár környékén, a kárpáti támadó hadműveletben való részvétel céljából megalakítja.³⁸ Az nem állítható, hogy ez a 3 német hadosztály elegendő lett volna a döntő siker biztosítására. 1915. január elején szerveződtek és indultak meg a német csapatok Munkács környékéről. Tapasztalt és tehetséges parancsnokuk volt, Alexander von Linsingen személyében.³⁹ Linsingen vegyes serege: 48.000 puska, 325 ágyú „nagyságú” volt és nagyszámban a helyiekből is verbuválódott.

A központi hatalmak csapatai megpróbálták állni a sarat. Lövészárok-hadviselés alakult ki több helyen és szünet nélkül folytak az elkeseredett támadó és védekező hadműveletek. Mindezt télen, hóban és hidegben. Több helyen, mint Uzsoknál az éhes gyomorral is küzdöttek.⁴⁰

³⁶ DUPKA György: *A Nagy Háború emlékezete Kárpátalján*, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2018.

³⁷ Ez volt a német déli sereg.

³⁸ JULIER Ferenc: *1914-1918: A világháború magyar szemmel*, Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933.

³⁹ SUSLIK Ádám: *A hadműveleti területek sajátosságai Bereg és Ung vármegye példáján 1914-1916 között*, Budapest, 2016. 56.

⁴⁰ GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Gondolat, Budapest, 1988. 253. old

A szokatlanul hideg, olykor mínusz 20 fok alá süllyedő hőmérséklet azonban nagymértékben nehezítette a komolyabb hadműveletek kivitelezését. De összeségében a központi hatalmaknak sikerült megállítani az orosz gőzhengert, momentumot adva arra a támadásra, hogy felszabadítsák Przemysl ostromlott várát.

Január 24-én fordult a kocka: a németek és osztrák-magyarok újra rendezték soraikat és támadásba lendültek. Északról délre foglalt állást a *Borojevic-hadsereg*, *Böhm-Ermolli-hadsereg*⁴¹, a német *Linsingen-hadsereg* és a *Pflanzer-Baltin-hadsereg*. Az egész kárpáti vonalon négy hadsereg offenzívája indult meg. Viszont magának a támadási tervnek voltak gyenge pontjai. Mivelhogy Przemysl várának felszabadítását Conrad nagyon sürgette, ezért nem jutott idő a támadó hadművelet célszerű, de valamivel hosszabb időt kívánó megalapozására. Ezért indult meg a világháború és egyben a világtörténelem legnagyobb hegyi és téli hadjárata, harcra készületlen és aránylag gyenge seregekkel. Ilyen volt például az, hogy a támadás első időszakára, Borojevic és Linsingen több mint 200 km széles arcvonala, csak 170.000 puskát hozott össze, amivel nem tudták effektíven és huzamosabb idején lefedni a frontvonalat.⁴² (lásd az 6. mellékletet)

A támadások már első napokban komoly nehézségekbe ütköztek. Szurmay-féle magyar hadtest elfoglalta az Uzsoki-hágót, Borojevic eljutott Baligrodig, Linsingen is kissé előre dolgozta magát. Nem az orosz ellenállás, hanem a méteres hóban és a jeges lejtőkön való előnyomulás merítette ki a csapatot. De ennek a három napnak időjárása elegendő volt arra, hogy a csapat lendületét megtörje. Sem szekér, sem málhás állat nem tudta a csapatokat a hegyormokra követni. A katonák így meleg ételhez és italhoz nem jutottak és a téli hidegben tömegével fagytak meg. Ám az osztrák-magyar és német csapatok fokozatosan, nagy emberáldozatok árán, de viaszorították az oroszokat a Felső-Ung, Latorca és Nagyág, a Laborc völgyéből. Conrad csapatai lényegében nyers erővel, de átvergődtek az ellenség.

A nagy harcok és a téli hideg következtében a birodalmak csapatai lemorzsolódtak. Borojevic 130.000 puska erőjű serege ezekben a január 23-tól február 5-ig tartó harcokban 89.000 főt veszített.⁴³ Borojevic kérte Conradtot a kudarcra ítélt támadás abbahagyását és hogy megmaradt erőiket inkább a Kárpátok védekezésére összpontosítsák. De ezt Conrad elutasította.

⁴¹A háború idején a 16 919 lakosú Ungvár a Böhm-Ermoli 2. osztrák-magyar hadsereg főhadiszállása volt, míg a gorlicei áttörés következtében az arcvonala el nem tolódott keletre.

⁴²JULIER Ferenc: 1914-1918: *A világháború magyar szemmel*, Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933

⁴³U.O.

Így az elkeseredett támadások tovább folytatódtak, sikertelenül. Összeségében a téli kárpáti küzdelmek nem érték el céljukat: Przemysl vára 1915. március 22-én elesett.⁴⁴

Conrad Falkenhaynnal egyeztetve kívánt tavasszal egy újabb nagy erőjű támadást végrehajtani. Ám az egyeztetés nehezen ment, mert a két tábornok között vita alakult ki. Mindazonáltal Conrad hitt abban, hogy most képesek lennének áttörni az oroszok vonalait – bár ekkora, 1915-től már nem a Monarchia irányította, hanem a németek. A két hadvezér indulatos eszmecseréjét a március 20-ára hajló éjjel megindult orosz támadás vetett véget, amiből kifejlődött a kárpáti csata utolsó nagy felvonása: a húsvéti csata.⁴⁵

A húsvéti csata 1915. március 20 és körülbelül április végéig tarott. Az oroszok megkettőzték eddigi erőfeszítéseiket. Szakadatlan rohamaikkal lassan, de felőrölték a központi hatalmak arcvonalait – főképpen ott, ahol a védelem szláv nemzetiségű csapatok feladata volt. A csata tetőfokán Conrad további segédcsapatokat kért Falkenhayntól, aki Hindenburg Kelet-poroszországi hadosztályaiból vett el.

Ezt követően a központi hatalmak támadásba lendültek. Az osztrák–magyar és a segítségükre érkező német csapatoknak nagy nehézségek árán, de 1915 májusának elejére sikerült kiverni az oroszokat a Kárpátokból. Ezt követően tervük az volt, hogy Orosz-Lengyelországban tevékenykedő orosz hadseregeket az osztrákok délnyugat, a németek pedig északnyugat felől több száz kilométer mély katlanba zárják. Ebből alakult ki az 1915. május 2-4. közötti gorlicei csata, aminek keretében Rapica Ruska, Stoszkowka, Gorlice és Rzepienik között áttörték a frontot a központi hatalmak. E győzelem úgy vonult be a hadtörténelembe, mint a gorlicei áttörés, aminek következtében az osztrák-magyarok és németek június 3-án visszafoglalták Przemysl várát, majd 22-én Lemberget is. Így ismét „béke honolt” a Kárpátok lejtőin. Legalábbis egy ideig...

A Kárpátok 1914-ben, mint mellékhadszíntér szerepelt a Nagy Háború frontjai között. 1915-ben ez megváltozott: főhadszíntérre avanszált. Ezt főképpen Conrad törekvése idézte elő, aki a döntő csapást a Kárpátokban akarta az oroszokra mérni. De ez nem sikerült. 1915 január elején a Kárpátokban, Gorlice és Bukovina között még csak 18 gyalog és 6 lovas osztrák-magyar hadosztály állt. Április vége felé ez a haderő 46 gyalog (köztük 6 német) és 8 és fél lovashadosztályra emelkedett.

⁴⁴ SZURMAY Sándor: *A magyar katona a Kárpátokban*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1940.

⁴⁵ JULIER Ferenc: 1914-1918: *A világháború magyar szemmel*, Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933

A kárpáti csata, a világháború legnagyobbjai és legvéresebbjei közé tartozik. A Monarchia csapatai 1915. január 1-től április végéig közel 800 ezer főt veszítettek (amit, ha hozzáadunk az 1914. őszi sikertelenségek 800 ezres veszteségeihez, akkor 1,6 millió katona kieséséről beszélhetünk). Ennek a számnak közel a fele, 350 ezer fő esik az abszolút veszteségre: a halottakra.⁴⁶ A többi sebesülés, betegség vagy hadifogság folytán vált ki a csatavonalból.

Ung vármegye, mint belső és külső hadműveleti terület volt a Kárpátokért folyó küzdelem során. A front főképpen az északi területeket, a perecsenyi és bereznai járásokat érte el, ahol a harcok során komoly károk keletkeztek – egyes falvak a földdé váltak egyenlővé, mint például Fenyvesvölgy. És ott, ahová a csatározások nem értek el, a szobránci, ungvári és kaposi járásokban állandó felkészültség és félelem volt a lakosság körében. (lásd az 7. mellékletet)

2.3. Ung vármegye és a kémügy

A hegyek és erdők frontja mellett egy másik hadszíntéren is helyt kellett, hogy álljon Ung vármegye. Ez pedig a kémügy.⁴⁷

A Monarchiában a kémelhárításnak külön szervezete volt, amit Nyilvántartó Irodának hívtak. Katonai hírszerzéssel és belső elhárítással foglalkozott. Szorosan együttműködtek az ország hivatalnoki és adminisztrációs egységeivel. Olyan hivatalnokokra alapozott, mint például a főispán, alispán, járási szolgabíró, akik közvetlenül tarthatták szemmel a gyanúsaként vélt személyeket. Ezenfelül a polgári hatóságokra is erősen támaszkodott: a rendőrségre és a csendőrségre, különösen a Magyar Királyi Csendőrségre és a városi rendőrségre. Előbbi 1881-ben francia mintára újra alakult és 1882. január 1-én kezdte meg munkáját. Az országot hat csendőrkerületre osztották fel, Bereg, Ung, Ugocsa a Kassai IV. kerület 3. szárnyparancsnokságához tartozott. Utóbbi főképpen a bűnmegelőzés és törvények betartatása volt a városokban.⁴⁸

Ung vármegye esetében az orosz betörésekhez erősen kapcsolódik a kémügy. A kémek katonai haszna elsősorban az volt, hogy az oroszok feltérképezzék az erdős és hegyes Kárpátok

⁴⁶ JULIER Ferenc: *1914-1918: A világháború magyar szemmel*, Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933

⁴⁷ VARGA Róbert: Kémek és kémgyanús személyek Ung vármegye hadműveleti területén 1914-1915 között, *Acta Academiae Beregsasiensis* 2017. 46. Elérhető:

http://www.epa.hu/01600/01626/00015/pdf/EPA01626_acta_bereg_2017_042-062.pdf (2020.04.22)

⁴⁸ U.o. 47.

vidékeit, lehetővé téve a leghatékonyabb utakat az cári csapatoknak. A magyar kormány már a háború előtti hetekben körrendeletben jelezte a veszélyt és az intézkedéseket a főispánoknak.⁴⁹ A megmaradt 1914. július 18-án íródott dokumentum alapján jelentős számú kém érkezhettek az országba az akkori instabil nemzetközi viszonyok idején. Ezek ellen a rendőrhatóságoknak teljes éberséggel kellett dolgozniuk.

A megmaradt kémvadás irataiból megállapítható, hogy a gyanúsítottak nagy része lengyel, ruszin, orosz vezetéknévűek volt. Álnévként is sokszor ilyen neveket használtak, de természetesen előfordult magyar és német fedőnevek.⁵⁰

2.4. Ung vármegye gyalogezrede

Ung vármegyének egy gyalogezrede⁵¹ volt, mégpedig a cs. és kir. Péter Ferdinánd főherceg nevét viselő cs. és kir. ungvári 66. számú gyalogezred⁵². A gyalogezred a VI. Hadtesthez⁵³ tartozott. Az északkeleti hadtest 11 gyalogezredből, 2 lovasezredből és 6 tüzérségi ezredből állt össze. (lásd a 8. mellékletet) Mivelhogy a hadtest területe több nemzeti kisebbség földjén terült el (főleg szlovák, rutén és román), így a gyalogezredek sorai igencsak színesek voltak e téren.

A gyalogezredet 1860. február 1-jén alapították a 34-es, 40-es és 57-es sorgyalogezredek egy-egy zászlóaljából.⁵⁴ Névadója, egyben első tulajdonosa Péter Ferdinánd Toszkána nagyhercege volt 1908-ig. A törzs helyőrsége Ungvár városa volt, Ung vármegye központja. Az ezred négy zászlóaljából⁵⁵ állt: egy Kassaiból, egy Gorazdeiből és két Ungváriból. Az ezredtörzse, a III. és IV. zászlóalj Ungváron, az I. zászlóalj Kassán, a II. zászlóalj a boszniai Gorazdén

⁴⁹ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL), 4. Fond, 1. opisz, 676. ügyirat, 5.

⁵⁰ KTÁL, 4. Fond, 1. opisz, 676. ügyirat, 58.

1. A bal hónalj alatt a bőrre nyomott hal alakú bélyegző
2. A nyakszirtre kék festéssel nyomott orosz kereszt
3. Egy ólomból való orosz egyenruha gombot, mely hátlapján orosz írásban „Wasil Sergiej” szavak olvashatók

⁵¹ Maga a gyalogezred 12 zászlóaljából, illetve parancsnoki és támogató alapegységekből álló katonai egység. Parancsnoka az ezredes.

⁵² <http://www.magyarvezredek.hu/> (A letöltés dátuma 2021.02.20.)

⁵³ A hadtest egy magasabb szintű, önálló harci egység, amely általában 3-5 hadosztályból, parancsnoki törzsből és esetleg támogató alegységekből áll.

⁵⁴ <http://www.magyarvezredek.hu/> (A letöltés dátuma 2021.02.20.)

⁵⁵ A zászlóalj több századból álló szárazföldi katonai egység. Több (2-4) zászlóalj tesz ki egy ezredet vagy dandárt. Egy zászlóalj létszáma körülbelül 3-800 fő, parancsnoka rendszerint őrnagy, önálló zászlóalj esetén alezredes, esetleg ezredes.

állomásozott.⁵⁶ Legideálisabb esetben a gyalogezred létszáma elérhette 1800-3200 főt - de természetesen ezt a harcok idején a háborús veszteségek és helyzet következtében nem tudták stabilan megtartani. Máskülönben békeidőben a kaszárnyákban néhány tucatnyian tartózkodtak csak.

Egyenruhát tekintve, az ezred katonái sápadtvörös hajtóikkal és fehér gombjaikkal különböztették meg magukat a többi ezredtől. (lásd a 9. és a 10. mellékleteket) Indulójukat, a 66-os ezredindulót Kerner Josef írta meg.

Mindemellett saját újságjuk is volt, a 66-os *Tábori Újság*, ami 1917-től adtak ki rendszeresen. Az újságban az egyes csatákat és hadműveletek idéztek fel, az ezred mindennapi életét írták le, továbbá maguk a katonák verseit, elmélkedéseit, vicceit és az ezreden belül szállóigévé vált aranyköpéseiket⁵⁷ is megjelentették. Mindezt fényképekkel, a gyalogezredről készült fényképekkel tették. (lásd a 11. mellékletet)

A 66-os gyalogezred részt vett az orosz front számos hadműveletében, mint például a Galícia védelmében, Kárpátokért folyó harcokban vagy a gorlicei áttörésben.

2.5. A háború bábjai: a katonák mindennapi élete

Katonának lenni az emberiség történelmének első nagy világháborújában nem volt egy könnyű dolog. Parancsnokok szemében pusztán számok, tisztükében a parancsokat követők, a katonatársakban bajtárs és az otthoniakban a család egyik alkotó darabja.

A közkatonák felszerelése a következőképpen épült fel. Függően attól, hogy a Magyar Királyi Honvédség vagy éppen a közös birodalmi hadsereg sorait alkották, egyenruhájuk színe táborszürkés szerű volt, elhagyva a régi színes egyenruhákat, amik az előző évszázadban lettek használva. Ezeken az egyenruhákön különböző díszítéseket, mint például övcsatokat viseltek, amelyek jelezték, hogy melyik ezredhez tartozott. Többféle okmányt is tartottak maguknál, mint például a behívóparancsot, az azonosításra alkalmas dögcédulást, katonagazolványokat és levelezőlapokat is. Felszerelésük fontos részét képezte a háti bőrönd, melybe ruházatot, tartalék

⁵⁶ SUSLIK Ádám *A hadművelési területek sajátosságai Bereg és Ung vármegye példáján 1914-1916 között*, Budapest, 2016, 35.

⁵⁷ A teljesség kedvéért idéznék pár ilyen közmondást: Kabáczy főhadnagy „*Annyit iszom, amennyi van*”; Minkusz kapitány: „*Aki korán kell, snapszot iszik.*” – 66-os *Tábori Újság*, 1917.04.22., I. szám 2. évfolyam

élelmiszert és más ingóságukat cipelték. Ezalatt viselték a tölténybőröndöt, amelyben a tartalék lőszerkészlet kapott helyet. A többi lőszeret elől, jobban elérhető helyen, a derékszíjon, a tölténytáskában szállították. Egy átlagos gyalogoskatona összesen 120 töltényt vitt magával mozgósításkor.⁵⁸ (lásd a 12. mellékletet)

A gyalogság fő fegyvere a Mannlicher ismétlőkarabély számított. A szuronyt a közelharcban használták, a gyalogsági ást fedezék kiásásra vagy közelharcra. A háború során állandó felszerelési tárgynak számított a sisak, ami az esetek többségében jobb biztonságot nyújtott, mint az eddig használt katonai sapka. 1915-től szinte valamennyi hadviselő fél igyekezett sisakkal ellátni harcoló csapait. A Monarchia csapatai főként a német típusi *Stahlhelm* sisakokat használták, de a katonák, ha kellett, akkor viselték az ellenségtől zsákmányoltokat – igaz ez az esetek többségében tiltott volt. A másik új felszerelés, ami csakugyan a háború során vált a katona egyik alapfelszerelésévé, a gázálc volt. Mint ahogy a sisaknál, a Monarchia ugyanúgy a némettípusú gázálcot rendszeresítette – és természetesen az zsákmányolt gázálcokat is felhasználták a katonák.⁵⁹

A háború kezdetén egy napi teljes fejadag tartalmazott 40 dkg marhahúst, 70 dkg kenyeret, 10 dkg főzelékfélét, 2 dkg zsírt, 2 db kávékonzervet és 10 db cigarettát. A tartalék porcióhoz tartozott 20 dkg húskonzerv, 2 db kávékonzerv és 10 db cigaretta. A háború előrehaladtával az ellátás egyre rosszabb és rosszabb lett. 1918 második felére például a fronton a fejadag húsból 18 dkg-ra csökkent, a lisztből 43 dkg-ra.⁶⁰ Mindez persze 1915 nyaráig még nem érezte drasztikusan a hatását.

Általában a katonák néhány hónapnyi frontszolgálat után kaphattak egy-két hetes szabadságot. A földdel rendelkező katonák közül is sokan csak „aratási szabadságra” mehetek haza.⁶¹ De sokan csak, mint hadirokkantak térhettek vissza. És ahogy teltek az évek, és dúlt a háború, az utcákon egyre nagyobb számban tűntek fel a hadirokkantak és a maradandó sérültek. Az amputált lábak például annyira feltűnőek voltak, hogy a honvédelmi miniszter külön utasítást intézet, hogy művégtaggal lássák el az áldozatokat. Értük különböző intézkedéseket tettek, gondoskodás és a társadalomba való visszakerülés érdekében. Ilyen volt az 1915 tavaszát alakult *Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Bizottság*. Viszont a keretek kevésnek bizonyultak, így

⁵⁸ VÖLGYESI Zoltán: *Harctérről a háterszágig*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016, 128.

⁵⁹ U. o. 128.

⁶⁰ POLLMAN Ferenc: *A frontélet mindennapjai*. In: Horváth Miklós (szerk.): *A Nagy Háború másik arca. A lövészárkok hétköznapijai*. Akadémia Kiadó, Budapest, 2004, 20.

⁶¹ VÖLGYESI Zoltán: *Harctérről a háterszágig*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016, 133.

még az év szeptemberében állami intézmény vette át a helyét, a *Magyar Királyi Rokkantügyi Hivatal*.⁶²

A fronton harcoló katonák olyan kihívásokkal, kényszerekkel, fenyegetésekkel és veszélyekkel is szembesültek, melyekkel békeidőben sohasem találkoztak. A katonák által átélt borzalmak és szörnyűségek, az ember életének elértéktelenedése, elvételének relativizálódása jellemző volt az első világháborúra.⁶³ Az erőszak, a terror, a brutalitás, valamint a kiszolgáltatottság érzése súlyos stresszállapotokat, lelki betegségeket, traumákat okozhatott. (lásd a 13. mellékletet) De a katonák mellett a veszteségek a hátramaradt szeretteiknek is súlyos hiányt okoztak. Egyre gyakrabban merült fel a kérdés, hogy tulajdonképpen miért is folyik a háború, miért harcolnak a magyar katonák? Rácz Pál ungvári író-újságszerkesztő vezércikkében így próbált meg válaszolni erre a kérdésre: „...igaz, hogy most, a világháborúnak ebben a stádiumában elsősorban a hazát védjük, annak háborítatlanságáért másztak fel a Kárpátok hófödte magaslataira fegyveres testvéreink, de míg a hadviselő felek mindegyikének területi aspirációi vannak, addig mi az önzetlenség háborúját vívjuk.”⁶⁴ Az Ung és más lapok a harcokat, mint honvédő háborúként, az önzetlenség háborújaként állították be.

Az otthonnal való összeköttetés egyetlen módja a harcolók és a családtagok között a levelezés és a távirat küldése volt. A háború borzalmait az előzetes cenzúra miatt nehezen lettek közölhetők, ezért inkább a család és a szeretteik iránti sóvárgás, az újbóli találkozás reménye készítette arra a katonákat, hogy írjanak. Sokszor nem is tehették volna meg, hogy saját maguk fogalmazta levelet küldjenek, hiszen a gyalogságánál az altiszteket követően nagyszámú analfabetizmus volt a jellemző. Még eleinte mindenki egy gyors lefolyású háborúban bízott, mely ezekben a feljegyzésekben is meglátszott, a mihamarabbi viszontlátás reménye köszönt vissza. Szent Tibor írása alapján az *egyszerű parasztok, kisemberek, akik azelőtt csak a legszükségesebb hivatalos gondjaik rendezésére fogtak tollat, a harctereken sokszor költői szépségű sorokban vallottak lelki sebeikről*.⁶⁵

⁶² KOCIS Piroska: *Hadirokkant sors a második világháború után*. Archívnet, 2010. 4. sz. https://archivnet.hu/hadtortenet/hadirokkant_sors_a_masodik_vilagaboru_utan.html (2020.03.26.)

⁶³ *Első század*, 14 évf. 3. sz., 2015. nyár, SÁNDOR András 2015. *Háborús traumák az első világháborúban*, ELTE, Budapest, 2.

⁶⁴ Ung, 1915. május 1.

⁶⁵ SZENTI Tibor: *Vér és pezsgő. Harctéri naplók, visszaemlékezések, frontversek, tábori és családi levelek az első világháborúból*. Magvető, Budapest, 1988. 22-23. old

ÖSSZEGZÉS

A munka célja az volt, hogy egy összefoglaló képet alkossunk meg Ung vármegyéről a Nagy Háború 1914-1915-ös éveiben, a kárpáti téli harcok idején. A kutatás során legfőképpen a hadműveletekre helyeztük a hangsúlyt. Ehhez különböző szakirodalmat, levéltári forrást⁶⁶ és a sajtótermékeket használtuk fel.

A háborúhoz vezető út hosszú volt és bonyolult, sokszor ellentmondásos is, ami körül máig viták folynak. A véres harcok során sok katona és civil halt meg az új haditechnika és harcászat következtében. A hátszónak idővel egyre nehezebbé vált a háborús lelkiület és a gazdaság fenntartása. A világháború vesztese a Központi Hatalmak szövetsége és az Antant részéről Oroszország volt. Európa nagy birodalmi széttestek. A háború végét követő békeszerződések pedig megrajzolták a század Európájának új képét, amiben most is élünk.

Ung vármegye földrajzi elhelyezkedése nagyban befolyásolta az itteni csatározások jellegzetességét. A terep, ami a Kárpátok lábait és csúcsait képezte, hegyes, erdős és völgyes volt, hideg telekkel és áradásokkal teli tavasszal. Kifejezetten nehézkesnek bizonyultak a Kárpátok „vadonjában” harcolni, ami az oroszok számára maga volt a pokol. A nyugati szakirodalmakban keleti Verdunnek is nevezik. Mindemellett a vármegye a birodalom talán legszegényebb térségében feküdt és az egyik legkisebb lélekszámmal rendelkezett. Az infrastruktúra szintén rossz állapotban volt. A népesség több nemzetiségből tevődött össze – ruszinból, magyarból, szlovákból, németből stb. -, a magyarságnak nem volt döntő többsége. Utóbbi tény komoly veszélyt jelentett a kémkedés és a ruszin ellenállás viszonylatában, amitől az osztrák-magyar vezetés nagyon is tartott. Olyan harcra, ami az első világháborúban volt, arra a vármegye nem volt felkészülve.

A Kárpátokért és az ország védelméért sok veszteséggel járó, kegyetlen és elkeseredett harcok folytak. A csatározások során több százezer katona veszett oda, tűnt el vagy vált hadirokkanttá – több forrás szerint 1914-1915 tele során több mint 800 ezer volt a Monarchia vesztesége. E nagy veszteségeknek komoly következményei voltak. Először is a tisztikar nagy része lemorzsolódott, így tartalékos, eddig civil életet élő tiszteket kellett behívni. Egyre több férfit soroztak be, melyek képzési ideje fokozatosan csökkent, így azok harcértéke is folyamatosan romlott. Csakhogy a pótlás során munkaképes férfiak távoztak a hátszónból és

⁶⁶ A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlegének és a budapesti Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának forrásai.

így kénytelenek voltak az öregek, vagy éppen a nők és a gyerekek átvenni a helyüket. A vármegye részéről komoly gondot jelentett a katonák ellátása, elszállásolása és a Galíciából beáramló menekülthullám kezelése. Utóbbinak a velejárója volt az orosz kémek beáramlása is, amely ellen számos intézkedést tettek a hatósági szervek. Ung vármegye a háború során volt hadszíntér és hátország is. A vármegye eleinte az északi front mellékhadszíntere volt, de 1915-re, a téli kárpátoki csata tetőfokán szinte főhadszínterré vált.

A harcokban részt vett katonáknak sem volt leányálom megélni mindezt. A Monarchia hadvezetésének baklövései miatt komoly hátrányból indultak és kellett visszaszerezni a parancsnokokba és a győzelembe vetett hitet. Az újfajta háború és az által adott helyzet alaposan megterhelte és megkeserítette a katonákat. Az új fegyverek és taktikák, esetünkben pedig a Kárpátok terepe, nagyszámban szedte áldozatait. A katonák mindezt nagyon nehezen bírták. A szolgálatot teljesítő katonáknak a távollét és a frontbéli élet súlyos mentális és fizikai zavarokat okozott. Szeretteiknek szánt leveleikben vagy éppen az újságoknak írt versekben mondták el mindennapjaikat, vágyódásukat haza és gondolataikat a háborúról – legalábbis amennyit a cenzúra megengedett. Mindezekbe betekintést nyerhetünk az ungvári cs. és kir. 66-os gyalogezred története és újságja, az ezzel foglalkozó, memoárok, napoklók és szakirodalmak által.

Az első világháború négy és fél éve alatt Ung vármegye 162 000 fős lakosságából mintegy 20000 fő kapta meg a behívóját, közülük mintegy 2000 fő halt, hősi halált és mintegy 8000 fő vált hadirokkanttá vagy került elsősorban orosz hadifogságba. Háború alatt többségük a kassai 27. gyaloghadosztály kötelékében harcolt az orosz, majd olasz fronton. De nagy számban kerültek Ung megyei lakosok a 11. honvéd és népfőlkelő gyalogezred kötelékébe is. (A népfőlkelőket kivétel nélkül Przemyslbe vitték, akik 1915. március 22-én hadifogságba kerültek. A honvédek pedig a kassai 79. gyalogdandárhoz, így a kassai 39. honvéd gyaloghadosztályhoz.)

A hadműveletek mellett fontos a hátország mindennapjainak, társadalmának és gazdaságának vizsgálata, amely az elkövetkezendő években kutatásom fontos részét képezi majd.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

I. ÁLLAMI DOKUMENTUMOK:

II. PUBLIKÁLATLAN FORRÁSOK

1. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), 4. Fond, 1. op., 676. ügyirat,
2. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL) 4. fond, 1. op., 716. ügyirat,
3. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), 4. Fond, 1. op., 739. ügyirat,
4. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL) 4. fond, 1. op., 768. ügyirat,
5. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), 4. Fond, 17. op., 1514. ügyirat,

III. PUBLIKÁLT FORRÁSOK, KORDOKUMENTUMOK

IV. MONOGRÁFIÁK, SZAKKÖNYVEK

6. A. A. BRUSZILOV: *A cár árnyékában*, Budapest, 1986.
7. BALLA Tibor: *Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje*. In: Romsics (főszerk) (2010);
8. BIHARI Péter: *1914 – A nagy háború száz éve. Személyes történetek*, Pozsony, 2014.
9. CHRISTOPHER Clark: *Alvajárók*. Budapest, 2015.
10. DUPKA György: *A Nagy Háború emlékezete Kárpátalján*, Ungvár-Budapest, 2018.
11. HANÁK Péter 1978: *Magyarország története 1890-1918*, Budapest, 1978
12. HAHNER Péter: *Az egységes Olaszország létrejötte*, Rubicon, 2011.
13. JULIER Ferenc: *1914-1918: A világháború magyar szemmel*, Budapest, 1933.
14. GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Budapest, 1988
15. LÁSZLÓ Gézané: *A történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék sajtótörténete 1845-től 1920-ig*, Budapest, 2013
16. LEHOCZKY Tivadar: *Világháborúnk I-II. rész*, Beregszász-Ungvár, 2016.

17. MANGOLD Lajos: Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. Diplomáciai okiratok, hivatalos jelentések, szemtanúk hiteles feljegyzései és eredeti adatok nyomán. Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság kiadása
18. MASON, JOHN W.: *The Dissolutiion of the Austro-Hungarian Empire 1867-1918*. London-New York, 1985.
19. POLLMAN Ferenc: *A frontélet mindennapjai*. In: HORVÁTH Miklós (szerk.): *A Nagy Háború másik arca. A lövészárkok hétköznapijai*. Budapest, 2004, 20.
20. POLLMAN Ferenc: *Létszám, lelkesedés, felkészültség. Az osztrák-magyar haderő*. Rubicon, 2014. 4-5. sz.
21. RAVASZ István: *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúiban 1914-1945*. Debrecen, 2003.
22. JÓZSEF Főherceg: *A világháború amilyennek én láttam*, MTA, Budapest, 1926
23. SZENTI Tibor: *Vér és pezsgő. Harctéri naplók, visszaemlékezések, frontversek, tábori és családi levelek az első világháborúból*. Budapest, 1988.
24. SZURMAY Sándor: *A magyar katona a Kárpátokban*, 1940.
25. VÖLGYESI Zoltán: *Harctérről a hátszínig*, Budapest, 2016.

V. TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

26. HAHNER Péter: *Az egységes Olaszország létrejötte*, Rubicon, 2011, 3-4
27. SUSLIK Ádám: *A hadműveleti területek sajátosságai Bereg és Ung vármegye példáján 1914-1916 között*, Budapest, 2016.
28. GERŐ András: *Volt egyszer egy Magyarország/ Nagyság és dicsőség büvkörében*, Rubicon 1996/4-5. Államtörténet.
29. BAGDI Róbert: *Településnevek Ung és Bereg vármegyében az I. világháborút megelőző kétévtizedben*, Közép-Európai Közlemények 9. évf. 3. (34.) sz, Szeged, 2016

VI. DIGITÁLIS ADATBÁZISBÓL ÉS A VILÁGHÁLÓRÓL FELHASZNÁLT ANYAGOK

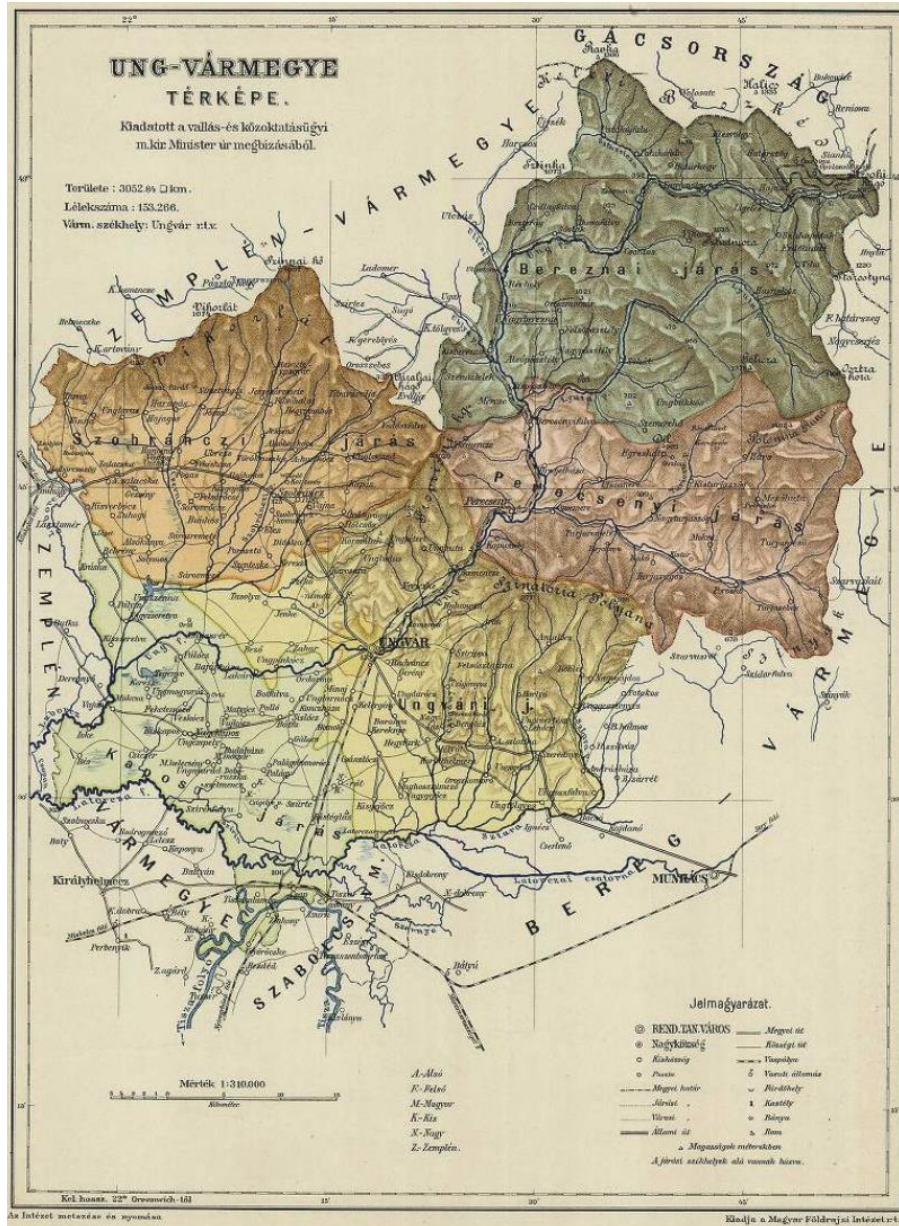
30. DÁNYI Dezső: Magyarország a XX. Században, I. kötet: Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás, 1.kötet, 1996. Elérhető:
<https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/4.html> (2020.04.14.)
31. KOCSIS Piroska: Hadirokkant sors a második világháború után. Archívnet, 2010. 4. sz.
https://archivnet.hu/hadtortenet/hadirokkant_sors_a_masodik_vilaghaboru_utan.html
(2020.03.26.)
32. TARJÁN Tamás: 1871. Január 18. A Német Császárság születése, *Rubicon*. Elérhető:
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1871_január_18_a_nemet_csaszarsag_szuletese/
(2020-02-15)
33. VARGA Róbert: Kémek és kémgyanús személyek Ung vármegye hadműveleti területén 1914-1915 között, *Acta Academiae Beregsasiensis* 2017. 46. Old. Elérhető:
http://www.epa.hu/01600/01626/00015/pdf/EPA01626_acta_bereg_2017_042-062.pdf
(2020. 04.15)
34. Az első világháborús magyar ezredek <http://www.magyarezredek.hu/> (2021.02.20.)

VII. HÍRLAPOK, SZABÁLYRENDELETEK, ÉVKÖNYVEK, KIADVÁNYOK

35. Ung 1914-1917
36. Ungvári Közlöny 1914-1917
37. Ung vármegye Hivatalos Lapja 1917
38. A 66-os Tábori Újság 1917-1918

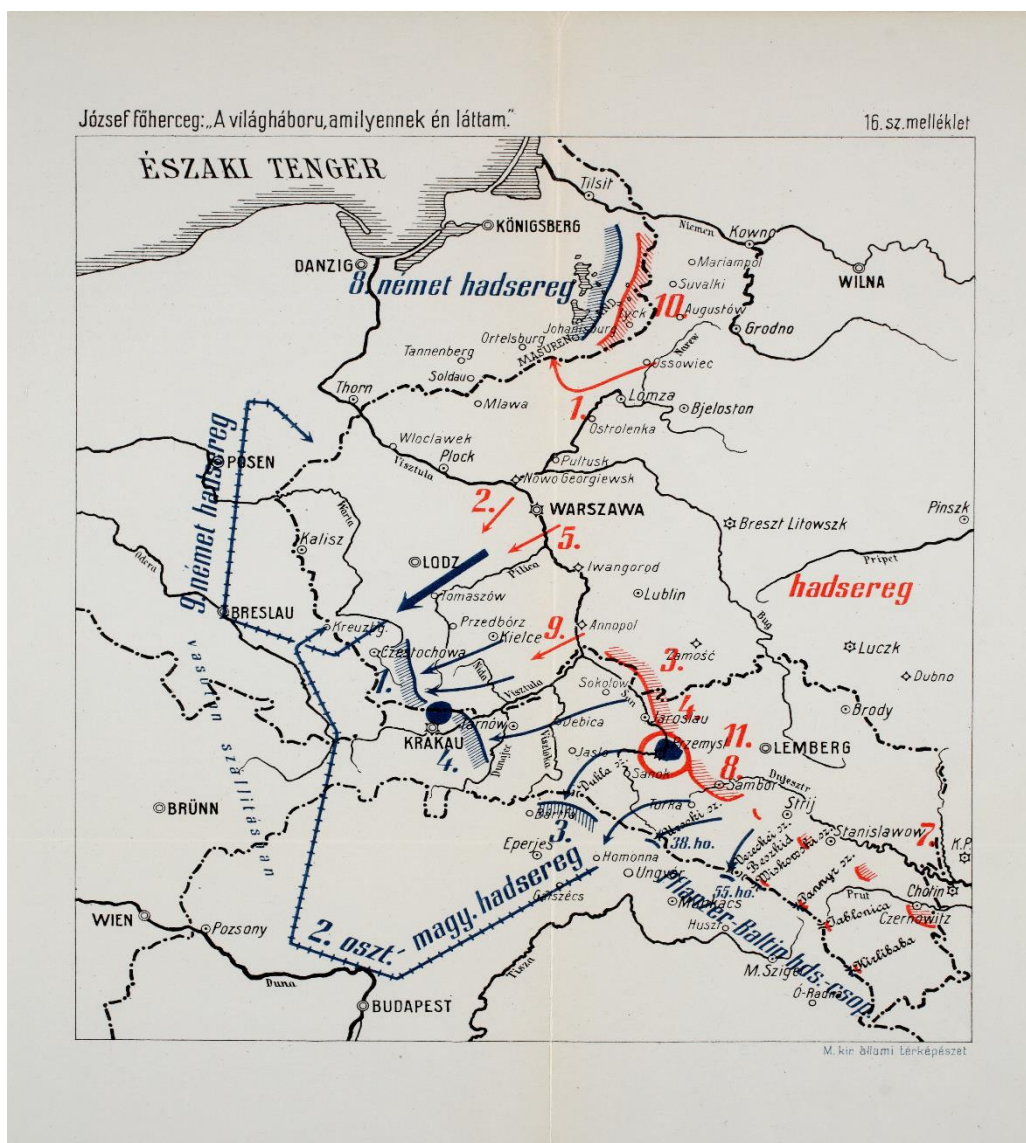
MELLÉKLETEK

1. Ung vármegye térképe, az első világháború kitörése előtt néhány évvel

Forrás: <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/1653/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiTUFQUyJdLCAiU09VUkNFJjogWyJNVVpFX09SU1pfSEFEVCJdfSwgInF1ZXJ5IjogIlNaTz0odW5nLiBtLikifQ>

2. Osztrák-magyar és orosz hadmozdulatok a második orosz betörés idején

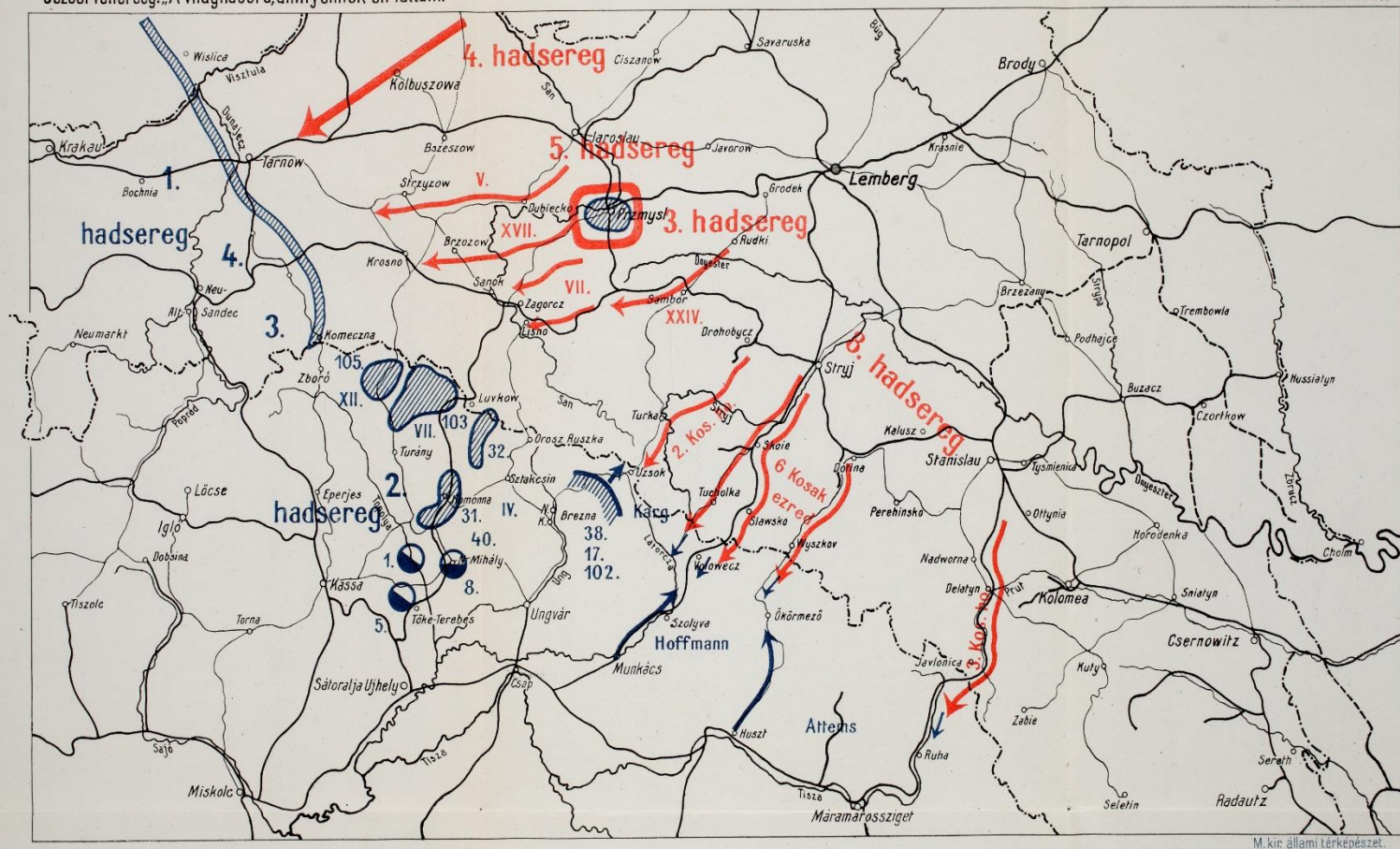

Forrás: JÓZSEF Főherceg: A világháború amilyennek én láttam, MTA, Budapest, 1926

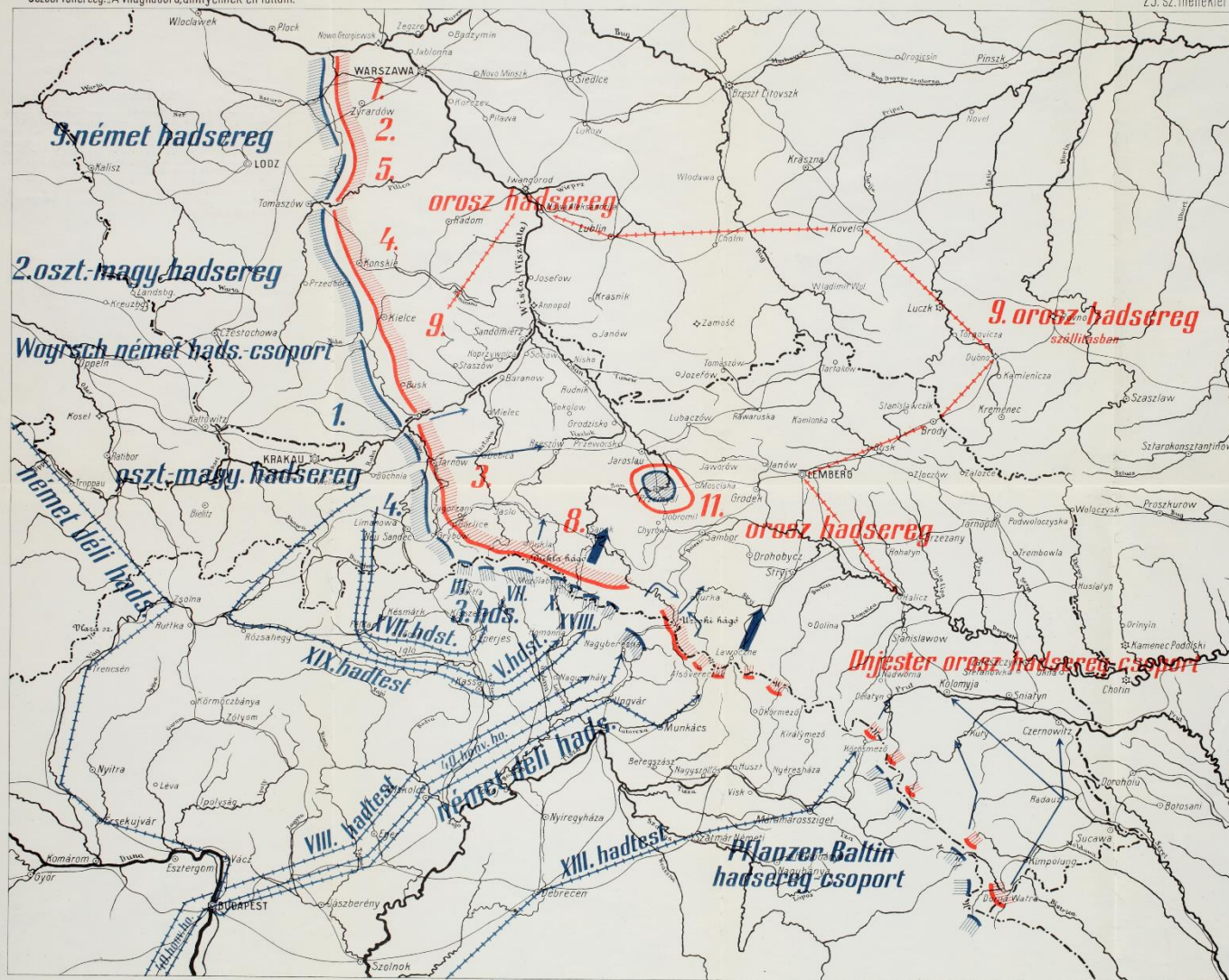
3. A 2. osztrák-magyar hadsereg hadmozdulatai az első orosz betörés alkalmával

József főherceg: „A világháború, amilyennek én láttam.”

9. sz. melléklet.

Forrás: JÓZSEF Főherceg: A világháború amilyennek én láttam, MTA, Budapest, 1926

Forrás: JÓZSEF Főherceg: A világháború amilyenek én láttam, MTA, Budapest, 1926

5. Valahol a Kárpátokban. Visszavonuló osztrák-magyar katonák

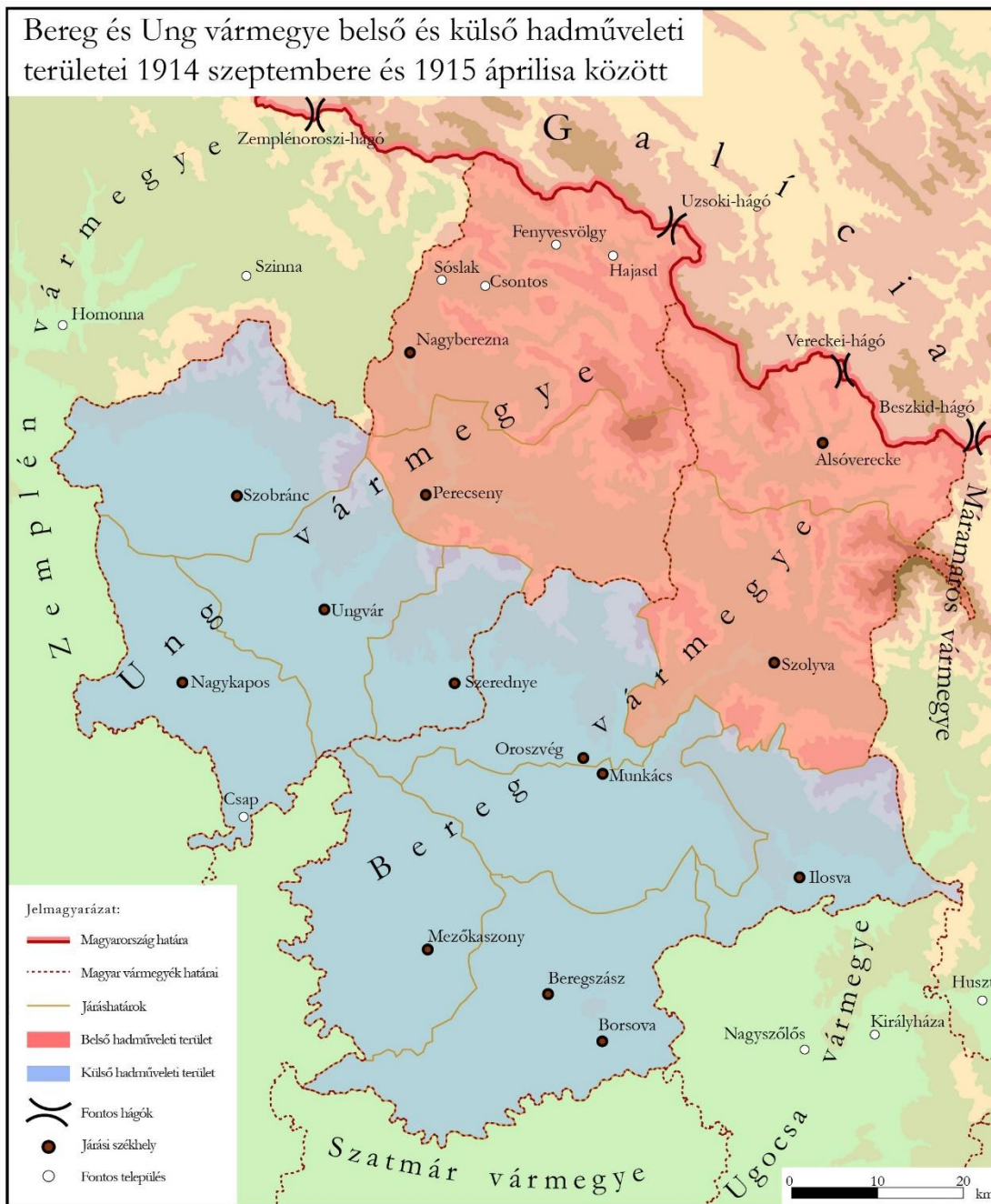
Forrás: <https://sites.google.com/site/azidoharcokatujraz/home/5-a-haboru-maga/teli-hadviseles-az-első-világháborúban> - Pesti Napló háborús albuma, 1915 (Honvéd-gyalogság előrenyomulása Skarcycénél)

Élelmiszert szállító szekerek a duklai hágó lábánál

6. Útban az utánpótlás. Tréncsapatok a Kárpátokban

Forrás: <https://sites.google.com/site/azidoharcokatujraz/home/5-a-haboru-maga/hadviseles-a-hegyek-koezoett>

7. Ung és Bereg vármegye hadműveleti területi beosztása (1914-1916)

Forrás: SUSLIK Ádám: *A hadműveleti területek sajátosságai Bereg és Ung vármegye példáján 1914-1916 között*, Budapest, 2016.

Bereg és Ung vármegye császári és királyi, valamint honvéd hadkiegészítő kerületeinek határai, békebeli ezredeinek állomásai 1914-ben

Forrás: Suslik Ádám: <https://karpataljalap.net/2020/02/15/az-első-világháború-es-vidékünk-1914-1918>

9. és 10. A császári és királyi ungvári 66. gyalogezred sapkajelvénye és hajtókája

Nr. 66

Forrás: <http://www.magyarezredek.hu/>

A táborban 1917.

április hó 22.

I. évfolyam.

2. szám.

Kiadja a 66. gyalogezred.
Megjelenik kéthetenként.

A lap jövedelme az ezred „Katona-otthonát” gyarapítja.
Szerkesztőség és kiadóhivatal tábori posta 618.

Egyes szám ára 30 fillér.
Pályaudvarokon 50 fillér.

Egy forró ütközet.

1915. május 2-án a gorlicei áttöréssel, megindult, általánosan „nagy offenzívá”-nak nevezett herosi küzdelmünk, melynek méretei nemcsak minden kor minden harcát mulják felül, de ennek a most dúló példátlan világháborúnak is legnagyobb fejezetét alkotja.

Az orosz kolosszus kénytelen volt a nyomásnak engedni, s hihetetlen veszteséget szenvedve úgy emberben, mint zsákmányban, az áttörés front részén visszavonulással igyekezett menteni, amit lehet. Egyidejűleg azonban, Kolomea irányában tehermentesítő offenzívába fogott, mely itt-ott részleges sikereket hozott is neki.

Mikor azonban a front felgöngyölítése abba a stádiumba jutott, hogy a Dnyeszteren túlra kellett az el-

lenséget vetni, itt is visszavonult s nem is birt talpra állni, míg csak a mieink nem érkeztek a kijelölt vonalig, ami Galiciában a Szereth folyó volt.

Ez az óriási munka nagyjában már augusztus első napjaiban véget ért, de itt-ott fel-fellobbant még a harci tűz. Ezek az ütközetek inkább csak a téli állás helyeinek megjavítása céljából voltak fontosak. Hisz tudjuk, mi minden követelménynek kell egy állandó állásnak megfelelnie. A „pótlás” munkájának nyugodt menete tartandó főleg szem előtt s ennek biztosításáért szinte szeptember közepéig folytak a harcok.

Egy ilyenmű vállalkozásban vett részt a 66. gy. ezred a Dnyeszter partján, 1915. szeptember 1-étől 15-ig. Az idevágó küzdelem szept.

2-án érte el tetőpontját, ez a nap hozta meg a sikert is és ezzel a dátummal ismeretes s i ütközet.

A nyári nagy harcokban megfogyatkozott s kifáradt ezred augusztus havában tartalék volt s amint harc képessége helyreállott, S-hoz került, hogy részt vegyen egy ilyen fentvázolt vállalkozásban.

Nem volt könnyű feladat. Az ellenség állása igen erősen kiépített volt, amellet részben sűrű erdő, részben pedig kukoricás fedte. Ez igen megnehezítette a tűzértség munkáját, mert a legfontosabb helyen nem tudta megfigyelni lövéseit. Voltak továbbá helyek, ahol alig 100 lépés választotta el egymástól a két rajonlat; itt meg épséggel nem is léphetett közbe a tűzértség, sajátjaink veszélyeztetése nélkül.

Kelt levelem . . .

Semmi bajom, jól vagyok!
A halál tréfálva sivit;
Semmi újság.
. . . Csupán a vágyak, a vágyaim nagyok.
Néha, ha időm engedi,
jól esik egy csendes helyen
zúgó fejjel lepihenni,
Pihenni,
rád gondolni kedvesem.
A háború nem is olyan csunya,
csak a távolság fáj,
csak a távolság nagy nekem.
. . . Hogy vigyázzak magamra,
hogy tovább is szeresselek
és mikor megyek szabadságra?
Majd megyek!!
Majd, ha legszebben fog a nap

[ragyogni,

Ha a pogány is megtanul sirva

[Imádkozni

Ha mámorban s rnak az elcsigázott

[telkek.

Ha reszkető ajkak ünnepet

[rebegek,

Majd megyek!

Különben vagyunk, vagyok

A halál tréfálva sivit, . . . Semmi újság.

Csupán a vágyaim, a vágyaim nagyok!

(Föld.)

Pacsirtaszó a lövészárookban.

Irta: Idem.

Gyönyörű csendes, holdvilágos éj. A tündöklő, csillagos égboltozat, a néma csend s a gyenge tavaszi szellő rejtelmes susogása édes, bús érzelmekkel tölti el az ember lelkét. Első tavaszi éj! Mikor ébred a természet, mikor a sárga föld átvedlik

és ezernyi színben kezd pompázni. Óh! milyen szép látvány ez! Mikor az első tavasz hirdető hóvirág kicsi bimbója kinyílik és mikor a fehér hóleplet először váltja fel a puha, zöld pázsit. . . De vajjon itt nálunk miért zöldül a fű, miért nyílik ily korán a hóvirág s az ibolya kék színe miért tarkítja e tájnak gyönyörű festői szépségeit?! . . . Mintha minden tavaszi virág érezné, hogy rövid életű lesz, sietve buvik elő, hogy még lásson valamit, hogy részesüljön a tavaszi nap éltető, meleg sugaraiban, hogy élvezze a tavaszi szellő üdítő balzsamát. . . De itt, hol az irtózatos gránát sirva vág le s szakítja föl a drága anyaföld gyomrát, itt miért virágzik a mező és a tavasszal miért ébred a természet

Lapunk mai száma 12 oldal.

11. A 66-os tábori újság 1917. április 22-ei nyitólapja

Forrás:

http://www.epa.uz.ua/02600/02645/00002/pdf/EPA02645_66_tabori_ujsag_1917_02.pdf

12. Magyar katonák kozák foglyokkal

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár és Térképtár

13. Pillanatkép a lövészárokból. Bal oldalon sérült (de a fejsérülésből és katonatársa „nemtörődömségéből” ítélve feltehetően már halott), jobb oldalon a frontot pásztázó baka látható a Lápos-folyómenti állásból.

Források: Hadtörténelmi Levéltár és Térképtár